

Jan Joling

Het oordeel van de deskundige

In het *FD* van afgelopen zaterdag was er weer een kritisch verhaal te lezen over het functioneren van de accountant. Er is twijfel over de rol van de accountant; laat hij steken vallen of verwachten we te veel van hem? Op het eerste gezicht zou je kunnen zeggen dat het oude wijn in nieuwe zakken is: de bekende discussie over de verwachtings- en communicatie kloof wordt belicht tegen de achtergrond van de veranderende regelgeving en de recente affaires, waarbij zeker door een aantal grote kantoren weer reputatieschade is opgelopen. De titel van het artikel 'Accountants op zoek naar vertrouwen' is veelzeggend; het vertrouwen in de accountant is kennelijk aangetast.

Nu leidt de kritiek op accountants meestal tot de conclusie dat er meer en strengere regelgeving moet komen, meer toezicht en beterschap beloven. Je zou ook een andere insteek kunnen kiezen en wel door eens kritisch te kijken naar de wijze van oordeelsvorming van de accountant. Niet hoe hij aan zijn deugdelijke grondslag komt, wat professional judgment betekent, welke controlemiddelen en -methoden hij heeft toegepast, maar hoe komt zijn brein tot het deskundige oordeel? Hoe verloopt dat denkproces?

Een recent onderzoek van wetenschapsfilosoof Ton Derksen geeft een verrassend beeld van het optreden van deskundigen in strafzaken. Derksen is gespecialiseerd in waarheidsvinding en leugenachtigheid. In rechtszaken wordt veel meer gelogen dan je voor mogelijk houdt, zo stelt hij. Dat is niet te rechtvaardigen, maar wel begrijpelijk, zo concludeert hij op grond van analyse van een aantal spraakmakende kwesties. Hij is de man die onder meer de tot levenslang veroordeelde 'engel des doods' Lucia de Berk vrij heeft gekregen nadat hij een boek had gepubliceerd over de misstanden tijdens haar proces. Hij heeft zich ook verdiept in de processtukken in de Deventer moordzaak en ontdekte 31 leugens, die vooral door het OM zijn gemaakt. Daarnaast signaleert hij een aantal misleidingen door de betrokken deskundigen: technici, medici en het Nederlands Forensisch Instituut. Sommige conclusies bleken ontluisterend simpel te weerleggen, zoals het hanteren van verkeerde data en telefoongegevens. De analyse van Derksen over het functioneren van de bij een rechtszaak betrokken partijen en deskundigen laat

een aantal interessante parallellen zien met het denk- en werkproces van de accountant. Zo stelt Derksen dat het OM in zijn ogen niet altijd per se op zoek is naar de waarheidsvinding, maar eerder naar een hoger goed, namelijk de samenleving behoeden voor de terugkeer van een zware misdadiger. Vertaald naar de rol van de accountant zou dan de vraag worden gesteld of die ook bereid is om de juistheid en volledigheid van de jaarrekening van minder belang te achten dan het geven van een goedkeurende verklaring met het oog op de belangen van een ieder.

Amerikaans onderzoek wijst uit dat deskundigen vaak op de hand zijn van degene die hen inschakelt. Dat is het voor accountants bekende credo 'wiens brood men eet, diens woord men spreekt'. Deskundigen *denken* dat ze onafhankelijk zijn en zich niet laten inpakken, en dat menen ze oprecht, maar de dynamiek van een rechtszaak maakt dat de deskundige op de eerste plaats naar de zaak kijkt vanuit het perspectief van degene die om zijn mening heeft gevraagd. Bovendien blijkt het heel moeilijk om tegen de opdrachtgever of rechter die de deskundige met respect bejegt te zeggen: 'Ik ben het niet met u eens'. Anders gezegd: als een cliënt een casus ter beoordeling voorlegt aan zijn accountant, is de visie van de opdrachtgever het eerste conceptuele kader waarmee de deskundige er naar kijkt. Uit onderzoek blijkt voorts dat een groot deel van het denkproces instinctief verloopt. De deskundige presenteert zijn bevindingen, onderbouwt ze en komt tot een oordeel, zo lijkt het, maar er is geen sprake van een analytisch proces, waarbij het denkproces volledig wordt aangestuurd. Als je als accountant de waardering van een post beoordeelt, ga je er bij je onderzoek vanuit dat die juist is, zoek je een sluitende onderbouwing, niet het tegendeel. Dat heeft niets met een slecht karakter te maken, zo werkt het brein nu eenmaal. Daarom is het van belang tegenspraak te organiseren en juist te denken: het is *niet* zo. Dat heet in accountantstermen ook wel een professioneel-kritische houding, maar dit zou dus professioneel-kritisch *denken* moeten zijn. Onafhankelijkheid is een 'state of mind'. An

Jan Joling